

DŽAMIJE NA PODRUČJU MEDŽLISA IZ-e ZVORNIK PRIJE AGRESIJE NA BiH I DANAS

Sažetak

Područje opštine Zvornik je naseljeno od najstarijih vremena. O tome svjedoče razni ostaci materijalne kulture. Prirodni i klimatski uslovi pružali su brojne pogodnosti za život ljudi na ovom prostoru: na jednoj strani otvorena plodna nizija, na drugoj planine bogate šumom, rudom i divljači, a na trećem bistra i snažna rijeka Drina, bogata ribom i pogodna za plovidbu. Osmanlije su zauzele Zvornik 1460. god., a od 1463. godine Zvornik je bio sjedište Zvorničkog sandžaka. Od tog perioda na ovom području prisutni su muslimani i materijalni tragovi njihove kulture: džamije, mektebi, mesdžidi, tekije i turbeta. Ovaj rad istražuje historijat tih građevina na području Medžlisa IZ Zvornik (u daljnjem tekstu MIZ Zvornik), njihovu sudbinu prije i poslije rata. Rad može biti od koristi onima koje zanima kakav je i koliko je prisutan povratak i vjerski život poslije rata na području manjeg bh. entiteta.

Ključne riječi: MIZ Zvornik, džamija, spomen-obilježje, šehidska česma

Medina MEHMEDOVIĆ-MULALIĆ

UVOD

Džamije ili Božije kuće, mesdžidi, tekije i turbeta, već skoro šest stoljeća su prisutne na prostorima Balkana i Bosne i Hercegovine. Sa svojim prelijepim, drvenim, kamenim ili od cigle zidanim munarama, džamije uljepšavaju mnoge bosanske gradove i naselja i kao takve znak su prisustva muslimana Bošnjaka u njima. Upravo taj znak ili dio bošnjačkog identiteta srbo-četnički agresor je, u proteklom ratu od 1992. do 1995., namjeravao potpuno uništiti i izbrisati svaki trag višestoljetnog postojanja muslimana na ovim prostorima. Prije agresije u BiH bilo je 1144 džamije, 557 mesdžida, 954 mekteba, 15 tekija i 90 turbeta. Od toga je porušeno 614 džamija, 218 mesdžida, 69 mekteba, četiri tekije i 37 turbeta. Tamo gdje nije mogao ući i porušiti džamiju, agresor ju je rušio granatama sa obližnjih brda. Tako broj oštećenih džamija iznosi 307, mesdžida 41, mekteba 18, tekija pet i sedam turbeta. Sudbinu rušenja i oštećenja doživjele su i džamije na području zvorničkog medžlisa. Sistematskog obrađivanja svih bosansko-hercegovačkih džamija još nije bilo, osim pojedinačnih studija najpoznatijih džamija iz osmanskog perioda.

S obzirom da je zaživio povratak izbjeglih na njihova prijeratna ognjišta, MIZ Zvornik počeo je sa radom 1996. god. sa uredom u Sapni, a 2002. god. sa uredom i u Zvorniku. Medžlis je u početku radio u veoma neuslovnim prostorijama zbog čega je pokrenuta inicijativa za izgradnju odgovarajućeg objekta za potrebe medžlisa. Sedam godine kasnije, tj. u junu mjesecu prošle godine, svečano je otvorena zgrada MIZ Zvornik, a mnoge džamije, mektebi, turbeta i tekije na području medžlisa obnovljene su i ponovo otvorene. Predmet istraživanja ovoga rada jeste utvrditi da li su sve porušene ili oštećene džamije MIZ Zvornik ponovo obnovljene i vraćene u funkciju? Ovaj rad ima za cilj utvrditi broj džamija na području MIZ Zvornik prije rata i tačan broj, iza rata, obnovljenih džamija kao i to koliko džamija je trenutno u procesu obnove. Pored toga, cilj nam je utvrditi da li je pored obnovljene džamije podignuto spomen obilježje sa imenima stradalih u ratu, odnosno šehidska česma poginulima iz datog mjesta. Također, tamo gdje to bude moguće navest ćemo osnovne podatke o historijatu svake džamije, kada je prvi put sagrađena, te kada je porušena i ponovo napravljena.

U ovom istraživanju primijenjena je metoda analize sadržaja koja je metoda za prikupljanje podataka iz informacijskog materijala: iz knjiga, časopisa, novina, elektronskih medija, a kao istraživačka tehnika korišten je usmjereni intervju sa imamima džamija o kojima nije bilo podataka u informacijskom materijalu. Prije rata džemat MIZ Zvornik je brojao 36, a sada broji 31 džemat. Ovo istraživanje neće biti vezano za džamije prema džematima, nego prema mjestima, naseljima u kojima se one nalaze, s obzirom da je došlo do promjena u organizacionoj strukturi nekih džemata u odnosu na prijeratni period.

Ovaj rad može poslužiti kao uvod u jedno obimnije i temeljitije istraživanje spomenika islamske kulture kojim je ovo područje bilo bogato prije, a i sada, uprkos neza-

vidnoj ratnoj prošlosti i svim poteškoćama života u manjem bh. entitetu (jedan dio džemata MIZ Zvornik je u Republici Srpskoj, a drugi dio je u Federaciji BiH), narod tog dijela Bosne nastavlja tradiciju izgradnje džamija, tekija, mekteba i turbeta.

I. DŽAMIJE NA PODRUČJU MEDŽLISA IZ ZVORNIK

1.1. Džamije Medžlisa Zvornik prije rata, poslije rata i sada – osnovni podaci

Prije rata MIZ Zvornik je imao 33 džamije. Od toga su prema *Izveštaju o stanju objekata IZ na području RS-a*,¹ na području medžlisa IZ Zvornik bile 24 džamije na teritoriji današnjeg manjeg BH entiteta i sve one su bile u funkciji, dok je devet džamija bilo u dijelu koji danas pripada Federaciji BiH. Pored džamija, Medžlis je brojao i 21 mekteb, tri mesdžida i četiri turbeta. U narednom pregledu izložit ćemo osnovne podatke za ove džamije, kada su prvi put napravljene, kao i kakva im je bila daljnja sudbina kroz ratove koji su se zbili na ovim prostorima u prošlom stoljeću.

II. HISTORIJAT DŽAMIJA U MEDŽLISU IZ ZVORNIK – STANJE PRIJE RATA, POSLIJE RATA I SADA

2.1 Džamije u gradu Zvorniku

Prije rata u Zvorniku su postojale četiri džamije: Begsuja, Zamlaz, Riječka i Namazgah (ova džamija srušena je od strane komunističkih vlasti osamdesetih godina i na njezinom mjestu napravljena je robna kuća)². U Zvorniku se nalazila i čuvena Ebul-Fethova džamija u mahali Bajr (na tur. bajr znači brijeg). Ovu džamiju spominje i Evlija Čelebija u svom čuvenom *Putopisu*: "Od svih je najimpozantnija Ebu'l-Feth sultan Mehmed-hanova džamija na unutrašnjoj strani od careve kapije. To je starinska džamija pokrivena olovom i tavan-kupolom. Natpis iznad vrata jugoistočne njene kapije glasi: "Dobrotvor, Osvajač silni podigao je ovu (džamiju) za pobožne ljude"³ Ne zna se tačno kada je nestala Fatihova džamija, odavno joj nema ni tragova, a na njezinom mjestu Austrija je izgradila veliko utvrđenje, navodi M. Mujezinović u svojoj *Islamskoj epigrafici*.

2.1.1. Džamija Begsuja

Sagrađena je u najmlađoj mahali u Zvorniku iz osmanskog perioda. Podignuta je prije 1776. godine, kada se prvi put spominje u vakufskom defteru. Ne zna se ko je njezin vakif, osnivač ili graditelj. Porušena je 1992. godine, kao i ostale zvorničke džamije, a na njenom mjestu je napravljen parking koji je postojao sve do 2002. godine. S desne strane džamije je bilo nekoliko nedatiranih nišana koji su vraćeni na njihovo mjesto nakon obnove džamije, koja je svečano otvorena 17. jula 2004. godine⁴. Danas je džamija opremljena mektepskom učionicom, grijanjem,

1 Izveštaj je na zahtjev tuzlanskog muftije Husejn ef. Kavazovića prošle godine uradio sekretar Medžlisa, Mustafa Hadžić

2 O ove četiri džamije pogledati više kod: Mustafa Sulejmanović, „Četiri Zvorničke džamije“, *Islamska Misao*, br. 81/85. Sarajevo

3 Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo – Publishing, 1996. str., 484.

4 www.medzlis-zvornik.org

abdesthanom i gasulhanom sa rashladnim uređajem. Ograđena je kvalitetnom ogradom, a u avliji je travnjak sa cvijećem. U njoj se danas obavljaju dnevni namazi, džuma-namaz i ostali vjerski obredi. Redovno funkcioniše mektepska nastava koju pohađa 30 učenika.

2.1.2. Džamija Rijeka

Džamija Rijeka, kako su je zvali Zvorničani, dobila je ime po rijeci Zlatici, koja protiče pored ove džamije i ulijeva se u Drinu. Drugi naziv za ovu džamiju je Hadžimahmutova džamija. Narodno predanje kazuje da je nekada iz Zvornika u Meku odselio neki Mahmud. Prije odlaska zakopao je veću količinu dukata negdje u gradu. Kada su zvorničke hadžije došle u Mekku obaviti hadž, Mahmud je jednom od njih rekao gdje je zakopao blago, te poručio da ga Zvorničani otkopaju i naprave džamiju, koja će nositi njegovo ime. Zbog toga je džamija imala dva imena. Stara Riječanska džamija nalazila se u centru grada na desnoj obali Zlatice, uz sami put što vodi prema pijaci. Nije poznato kada je sagrađena.⁵ Ova džamija je porušena 19. maja 1980. godine, a na istoj lokaciji izgrađena je velika i savremena džamija, koja je otvorena 1986. godine. Nova džamija je srušena 1992. godine i jedno vrijeme je na njezinom mjestu bio parking. Incijativa za obnovu ove džamije pokrenuta je kada je počeo sa radom MIZ u Zvorniku. U toku 2006. godine je rađeno na idejnom projektu primjerenom novom vremenu i potrebama Islamske zajednice. Radovi na džamiji su privedeni kraju, a MIZ Zvornik planira njezino svečano otvaranje u ovoj godini.

2.1.3. Džamija Zamlaz

Zamlaz je naselje u Zvorniku smješteno između zgrade Skupštine opštine i izvorske vode "Zamlaz". Prema pričama starih ljudi, ovaj naziv potiče od riječi za i mlaz. Naime, smatra se da je na sadašnjem mjestu vode Zamlaz nekada izvirala u velikom mlazu voda, pa su ljudi ako bi trebalo da idu južno od izvora, govorili da idu za mlaz (iza mlaza) po čemu i naziv zamlaz. Vjerovatnije je da je mahala nazvana po džamiji Zamlaz, a ova po istoimenom izvoru nedaleko od nje.⁶ Džamija Zamlaz je podignuta u 17. stoljeću. Bila je građena od lomljenog kamena i pokrivena četverostrešnim krovom pod crijepom. Munara joj je također bila od kamena, visoka oko 25 metara. Uz džamiju je bio i manji harem, koji je znatno smanjen izgradnjom jedne stambene zgrade i jedne privatne kuće. Džamija je krajem osamdesetih godina renovirana, a u proljeće 1992. uz nju je dograđena i gasulhana.⁷ Kao i ostale zvorničke džamije, porušena je tokom srbo-četničke agresije na BiH, a na njezinom mjestu je sagrađena stambena zgrada. Nakon Odluke Doma za ljudska prava o dodjeli novog zemljišta, za ovu džamiju dodijeljen je plac na kojem će biti izgrađena džamija u naselju Zamlaz. Opština Zvornik je uz saglasnost MIZ Zvornik kupila drugu lokaciju koja se nalazi u blizini stare lokacije (oko 200m prema zgradi opštine na istoj

strani ulice). Dobivena je sva potrebna dokumentacija za gradnju i urađeni su zemljani radovi, te se planira njezina obnova u narednom periodu.

2.1.4. Džamija u Karakaju

Prvi put džamija u Karakaju (predgrađe Zvornika) u naselju Đile, počela se graditi 1991. godine. Njezinu gradnju prekinuo je rat. Prvi sagrađeni sprat džamije nije bio porušen, pa je 2006. godine nastavljena njezina izgradnja. Te godine ozidan je drugi sprat i izlivena betonska kupola. Trenutno je u toku njezina obnova. Ostalo je još da se urade fini unutrašnji radovi, dok su vanjski svi završeni, uključujući i fasadu.⁸

2.2. Džamija na Kušlatu

Na području džemata i MZ Drinjača nalazila se najstarija džamija na zvorničkom području. Riječ je o džamiji u tvrđavi Kušlat gdje se nalaze ostaci srednjovjekovnog grada Kušlata, smještenog na gotovo okomitoj, oko stotinu metara visokoj stijeni. Ispod te stijene postojao je Trg Podkušlat, koji se u izvorima spominje 1369. godine. Mehmed Mujezinović u *Islamskoj epigrafici Bosne i Hercegovine* navodi da se ova tvrđava u izvorima spominje još 1345. godine, a Turci su je zauzeli 1463. god. i u nju smjestili svoju posadu, te osnovali istoimenu nahiju, koja se prvi put u turskim izvorima javlja 1476-1478. godine. Evlija Čelebija u svom čuvenom Putopisu *Sejihatnami* kaže: „da u gradu ima mala Ebu'l Fethova džamija“⁹ Mujezinović daje potpunije podatke o ovoj džamiji i navodi njezine dimenzije: 6,5x 6,5 m, te da džamija ima veoma strm i veliki drveni krov i malu drvenu munaru.¹⁰ Kušlat kao turska tvrđava napušten je prije 1833.¹¹ Džamiju na Kušlatu, nakon neuspjelih pokušaja granatiranja, zapalili su srbo-četnici u avgustu 1992. god. kada su zauzeli selo Pahljeviće iz kojeg su se muslimani nakon konstantnog granatiranja morali povući prema Konjević-Polju. Za obnovu džamije na Kušlatu urađena je projektna dokumentacija i u narednom periodu očekuje se početak njezine obnove.

2.2.1. Džamija u Drinjači

U naselju Drinjača postojala je džamija napravljena u poljima Drinjače koja su nakon gradnje zvorničke hidrocentrale potopljena. Ova džamija je sagrađena 1920. godine, a potopljena je 1954. godine. Poslije toga vjerski obredi su vršeni u mektebu u naselju Bajramovići. Akcija za izgradnju nove džamije pokrenuta je 1969. godine. Svečano otvaranje novosagrađene džamije bilo je 1973. godine. Ovu džamiju avgusta 1992. godine minirali su srbo-četnički agresori. 2005. godine počela je njezina obnova. Džamija je trenutno u funkciji. Skoro su urađeni završni radovi na fasadi i unutrašnjem enterijeru, a njezino svečano otvaranje planira se za juli mjesec ove godine. Uz džamiju je napravljena i gasulhana koja nije postajala prije rata. Također, pored džamije se nalazi i spomen obilježje

8 www.dzemat-zvornik.org

9 Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo – Publishing, 1996. str.481.

10 M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, IP „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1977. str. 138.

11 H. Kreševljaković, *Izabrana djela I*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1991. str. 190.

5 Opširnije podatke o samoj džamiji pogledati kod: Mehmed Hudović, *Zvornik – slike i bilješke iz prošlosti*, Udruženje građana opštine Zvornik, Sarajevo, 2000. str. 94.

6 M. Hudović, str. 71.

7 Ibid, str. 7.5.

za ubijene mještane MZ Drinjača u proteklom ratu. Pokolj i ubijanje muslimana u Drinjači desio se 30. maja 1992. Tako se od 2006. godine svaka zadnja subota u mjesecu maju obilježava kao dan sjećanja na poginule, a u džamiji se prouči mevlud i tevhid za poginule.

2.3 Džamija u Klisi

Prvi mekteb u Klisi je sagrađen 1910. godine. Prema narodnim predanjima u Klisi postoji šehidska česma, koja je bila motiv da ljudi ostanu živjeti u tom naselju. Nakon što su mještani Klise protjerani i poubijani u posljednjem ratu, ovaj izvor je presušio i voda više nije tekla na česmi. Po povratku prvih mještana Klise, izvor je ponovo počeo opskrbljivati svoje mještane vodom, a šehidska česma sada radi.¹² U Klisi se nalaze i brojni stećci koji su svjedoci da je ovo naselje srednjovjekovno. Neki od njih se nalaze i u muslimanskom mezarju. Prvog juna 1992. mještani ovog naselja zajedno sa mještanima Đulića odvedeni su u Bijeli potok gdje su brutalno poubijani. Povratak u ovo naselje počeo je 1999. godine kada je otpočela i obnova porušene džamije ovog naselja. Prijeratna džamija u Klisi otvorena je 1982. godine. Samo deset godina kasnije porušena je od srbo-četničkog agresora. Obnova džamije i mektepske učionice završena je 2004. god., a uz džamiju je napravljen mekteb, gasulhana i abdesthana.

2.4. Džamija u Đulićima

Od 1933. u Đulićima je postojao mekteb. 1963. godine započela je izgradnja džamije koja je svečano otvorena 1967. godine, kada je ovaj džemat postao zaseban. Ovu džamiju je srbo-četnički agresor 1992. godine, prije nego je porušio, pretvorio u logor. Kamen-temeljac za obnovu porušene džamije je položen 31. maja 2002. godine, a svečano je otvorena 16. avgusta 2008. godine. U okviru svečanosti je otkriveno šehidsko obilježje. Pored ove džamije u džematu Đulići, u naselju Tršić bio je jedan mekteb koji je porušen u ratu, a trenutno se na njegovom mjestu pravi džamija.

2.5. Džamija u Sapni

Nema tačnih podataka kada je sagrađena prva džamija na ovom području, ali najraniji podatak o gradnji džamije veže se za početak dvadestog stoljeća. Između 1910. i 1920., sagrađena je džamija koja je do danas, zbog ratnih dešavanja ili požara, nekoliko puta bila oštećena. Postoji predanje da je prvi mutevelija počeo negovarati mještane na gradnju džamije, te da je to bilo u vrijeme velike nestašice hrane. Nije bilo problema oko drveta, kao glavne sirovine za gradnju i radne snage, već je bio problem prehraniti radnike. Tako je gradnja stala u jednom momentu. Tada je mutevelija preuzeo na sebe ishranu radnika koji su gradili džamiju. Svijet se počeo čuditi kako mutevelija uspijeva prehraniti tolike radnike kada ljudi jedva uspijevaju prehraniti svoje porodice. Žene su počele ispitivati šta stoji iza toga, pa je jedna uspjela od mutevelijine žene saznati kako mutevelija svaki dan melje po 20 kg mliva, ali da se u njegovom hambaru ništa ne umanjuje. Tako žene pronesu vijest o ovom kerametu, koji je prestao čim je svijet za njega saznao. Za vrijeme

12 Intervju sa Nurijom ef. Čikarićem, obavljen 17.12. 2009.

agresije na BiH džamija je bila gotovo uništena. Vlastitim sredstvima džematlije su uspjele do 1996. godine obnoviti svoju džamiju. U Sapni je u funkciji i jedan mekteb. Spomen-obilježje nije ispred džamije, nego ispred MZ.

2.6. Džamija u Zaseoku

U Zaseoku je prije Drugog svjetskog rata postojao mekteb, kojeg su četnici srušili 1941. godine. Na mjestu porušenog mekteba 1946. godine izgrađen je novi, koji je bio u funkciji sve do 1992. godine, kada i on biva porušen.

Potreba za izgradnjom džamije bila je velika pa su džematlije počele graditi džamiju pred sami rat, 1991. godine. Usljed ratnih dejstava džamija je znatno oštećena. Povratkom mještana na svoja prijeratna ognjišta džamija je sanirana, ali ipak dugo je bila neuslovna zbog nedovršenih radova. Zahvaljujući Allahu dž.š., a onda jakoj volji džematlija, džamija je u potpunosti završena i svečano otvorena 2006. godine. Pored džamije je šehidsko mezarje koje je popunjeno, a kupljen je plac za novo mezarje. Tu se nalazi i spomenik kojeg su mještani Zaseoka izgradili palim šehidima ovog džemata, među kojima je i čuveni narodni heroj Senad ukopan u šehidsko mezarje.

Svake godine desetoga maja obilježava se dan kada su mještani Zaseoka pokazali neprijateljima svoju slogu i snagu i, kao takvi, prvi u Bosni i Hercegovini zarobili tenk i samohotku. Ovu akciju je predvodio narodni heroj Senad Mehidin Hodžić. Nakon obnove džamije svakog desetog maja održava se manifestacija sjećanja na poginule, te se posjećuje mjesto pogibije narodnog heroja, gdje se održava i historijski čas.¹³

2.7. Džamija u Gornjem Šepku

Šepak se u historijskim spisima spominje još u 15. vijeku. U njega su se u 16. i 17. vijeku počele doseljavati porodice iz Crne Gore, kao što su Hodžići, Memići, Hamzići, Omerovići, Šišići, a doseljene familije u Šepku su zatekle begovske porodice Šehinpašiće, Alajbegoviće i Gradašćeviče. U Šepku je bilo nekoliko hanova među kojima su: Abidov han, Osmanov han i Husin han.

Prema onom što je danas poznato, prva džamija u ovom naselju je sagrađena 1912. godine. Napravila ju je hanuma Šaha iz Bijeljine i platila materijal i majstore dukatima, te uvakufila 30 dunuma zemlje koja i danas postoji. Pomenuta džamija je porušena 1987. godine i na njenom mjestu napravljena je nova 17. septembra 1989. godine. Nova džamija je u toku agresije srušena 17. jula 1992., kada su je eksplozivom srušile agresorske snage. Na njezinom mjestu iza rata je ponovo sagrađena džamija. Gradnja je počela 2003. godine, a džamija je svečano otvorena 14. avgusta 2005. godine. Prvi mekteb u Šepku je sagrađen od direkta i od drvenog materijala, a bio je pokriven crijepom. Sagrađen je u 18. vijeku. Bio je veličine, otprilike 8 x 9 m.¹⁴

2.8. Džamija u Selimovićima

Prva džamija u džematu Selimovići napravljena je 1972. godine od postojećeg mesdžida, dograđivanjem mu-

13 www.dzemat-zvornik.org

14 www.dzemat-zvornik.org

nare visoke oko 27 metara. U ratu je ova munara srušena, a dio nje je ostao kao znak koji će džematlije podsjećati na vrijeme ubijanja muslimana i rušenja spomenika islamske kulture. Na ostatku munare stavljena je mermerna ploča sa upisanom godinom gradnje i godinom rušenja. Nakon rata džamija je bila gotovo u potpunosti srušena, a obnovljena je i svečano otvarana 30. 09. 2000. godine. U Jusićima, jednom ogranku džemata Selimovići, nalazi se mekteb i imamska kuća. Mekteb je u toku rata oštećen, a sada je renoviran i funkciji je. Svake godine se na dan 27. 05. okupljaju preživjeli mještani sela, jer je na taj dan 1992. godine iz Jusića odvedeno oko 50 ljudi. Tom prilikom se prouči mevlud i tevhid za šehide. U toku je izgradnja turbeta na starim nišanima i obnavljanje dovišta na ovom mjestu koje je bilo aktivno sredinom 20. stoljeća¹⁵ U Jusićima ispred mekteba postoji spomen ploča i šehidska česma koja je napravljena na poznatom izvoru ovoga sela. Inače, ovaj izvor je presušio nakon što su protjerani i poubijani mještani Jusića. Sa povratkom prvih mještana voda je ponovo počela izvirati na starom izvoru.¹⁶

2.9. Džamija u Nezuku

Prema predanjima starih mještana iz Nezuka, prvi mesdžid sagrađen je 1801. godine na mjestu današnjeg srpskog Nezuka. Kasnije su na ovom mjestu stanovnici Nezuka podigli džamiju od drvene građe dimenzija 11x9 m, koja je bila prekrivena parmakom. Ova stara džamija u Nezuku srušena je 1962-63. godine i na njezinom mjestu je napravljena nova od cigle i crijepa, a munara je zidana od kamena. Džematski odbor Džemata Nezuk je 1990. godine donio odluku o izgradnji nove i veće džamije, te uradio projekat i dobio dozvolu za gradnju. Izgradnju je prekinula agresija na BiH. U toku agresije postojeća džamija je mnogo granatirana pa je pretrpjela velika oštećenja, a munara se zadržala sve do 23. novembra 1993. godine, kada je zajedno sa minarom srušen i krov džamije. Nakon Dejtonskog sporazuma jedan dio Nezuka je ušao u sastav Republike Srpske, a drugi je ostao u Federaciji BiH. Uprkos tome, mještani su pokazali odlučnost i započeli obnovu i izgradnju nove džamije 22. aprila 1998., a 25. oktobra 1999. godine džamija je otvorena. Njezine dimenzije su 11x15,5 m, a munara je visoka 52 m. Pored džamije nalaze se mekteb, gasulhana i kotlovnica, a u sklopu džamije je abdesthana, biblioteka i prostorija za itikaf. U džamiju je uvedeno centralno grijanje, voda, harem džamije je ograđen novom ogradom, a staza do nje je asfaltirana.¹⁷ Ispred džamije se nalazi spomen-obilježje poginulima iz Nezuka.

2.10. Džamija u Međedi

Pretpostavlja se da je prva džamija u Međedi sagrađena još prije Prvog Svjetskog rata, ali se ne zna tačna godina gradnje. Poznato je da je 1936. godine sagrađena džamija na mjestu na kojem se i danas nalazi, a 1937. godine sagrađen je i mekteb u Grabovcima. Staru džamiju džematlije su porušile i počele sa izgradnjom

nove 1990. god. Tokom agresije na BiH, objekat nije u potpunosti srušen, ali je počinjena veća materijalna šteta, tako da su džematlije koristile taj objekat sve do 1998. god. kada je počela obnova i nastavljeno sa izgradnjom džamije. Džamija je završena 1999. god. kada je i svečano otvorena. Uz džamiju su sagrađeni i svi prateći objekti: gasulhana, imamska kuća, dva mokra čvora.

2.11. Džamije na Kula-Gradu

Džemat Kula-Grad jedan je od najstarijih džemata na području MIZ Zvornik. U tvrđavi koja se zvala Gornji grad sultan Mehmed II Osvajač je između 1460. i 1481. podigao džamiju koja je nazvana njegovim imenom. Bila je pokrivena olovom i "tavan kupolama" (kubetima) i u prvim stoljećima osmanske vladavine jedna je od najljepših i najpoznatijih džamija u Zvorničkom sandžaku.¹⁸

Danas se džamija na Kula-Gradu nalazi na lokalitetu "Bunar". Ova džamija je prvi put sagrađena između 1900. i 1910. god. Građena je od tvrdog materijala – kamena, ali je imala drveni minaret koji je 1962. godine zamijenjen zidanim. Džamija je porušena 1984. kada je započela izgradnja nove koja je bila završena 1990. god. Na ovoj novoj džamiji nije građen novi minaret, nego je zadržan minaret od 1962. godine. Za vrijeme agresije na BiH džamija je prvo zapaljena, a potom minirana u aprilu 1992. Jedan dio minareta je preživio i sada se nalazi pored džamije koja se trenutno gradi.¹⁹ Povratak na Kula-Grad počeo je 2001. god., a odmah je otpočela i obnova porušene džamije koja je još uvijek u izgradnji.

2.11.1. Džamija hadžije Avde

Ova džamija nije u vlasništvu IZ, zbog toga što je njezin graditelj, rahmetli h. Avdo, postavljao određene uvjete za njezino uvakufjavanje.²⁰ Međutim, ona ima arhitektonsku vrijednost, to je džamija koja ima pet munara i kao takva poznata je u čitavom zvornočkom kraju, pa i šire. Džamiju je vlastitim sredstvima uz pomoć sinova izgradio rahmetli hadžija Avdo Tučić, zidar sa Kule. Gradnja je trajala punih pet godina, a džamija je otvorena pred rat 1991. godine. Kao i ostale džamije doživjela je istu sudbinu rušenja. Po povratku kući rahmetli hadžija Avdo ponovo je sagrađio istu džamiju sa pet munara. Pored džamije sada je napravljen i manji osmougaoni objekat, sa malim osmougaonim krovom. U njega se ulazi na jako mala vrata, tako da se prilikom ulaska mora sageti. Prostorija je potpuno prazna, i ima mali mihrab. Svrha ovog objekta, kako smo saznali iz razgovora sa sinom rahmetli h. Avde, koji se brine o održavanju džamije, pomalo je nejasna i, moglo bi se reći, mistična. Naime, sin hadžije Avde tvrdi da će se tek u skorijoj budućnosti otkriti prava svrha tog, prema njegovim riječima, veoma značajnog objekta za muslimane, budući da je građen po naredbi koju je rahmetli hadžija Avdo dobio u snu. Pored

18 Mehmed Hudović, *Zvornik - slike i bilješke iz prošlosti*, Udruženje građana Opštine Zvornik, Sarajevo, 2000., str. 116.

19 www.dzemat-zvornik.org

20 Iz razgovora sa sekretarom Medžlisa doznala sam da je rahmetli h. Avdo tražio da ova džamija ima poseban status i bude neka vrsta "male kabe" koju će ljudi tavafiti. Naravno, Medžlis nije mogao prihvatiti takav zahtjev pa je ova džamija još uvijek u privatnom vlasništvu.

15 www.dzemat-zvornik.org

16 Intervju sa glavnim imamom Medžlisa Nurijom ef. Čikarićem, obavljen, 17.12. 2009.

17 www.dzemat-zvornik.org

džamije nalazi se i mezar h. Avde koji je preselio na ahiret 2007. godine

2.12. Džamija u Gornjim Križevićima

Prva džamija u džematu Križevići sagrađena je 1929. godine na mjestu gdje je prvobitno postojao mekteb. Džamija je funkcionisala sve do izbijanja II svjetskog rata, kada je zapaljena. Odmah nakon završetka II svjetskog rata džematlije su sagradili novu džamiju na istim temeljima. Nakon par godina džamija je postala tijesna s obzirom da je bila jedina džamija na relaciji Zvornik – Nezuk, pa je džemat zahtijevao proširenje džamije. Džematlije su do 1963. god. proširile i renovirale postojeću džamiju koja je kao takva postojala sve do 1992. Nakon granatiranja sela, 5. maja 1992. godine, došlo je do njegov velikog oštećenja, a po napadu neprijateljskih snaga na Križeviće, 12. juna 1992. godine, neprijatelj je zauzeo selo i uništio veliki broj kuća, među kojim se nalazila i džamija.

Poslije završetka rata 1999. godine, džematlije su se vratile u svoje mjesto i počele sa čišćenjem džamijskih temelja. Zidanje nove džamije otpočelo je 2. februara 2002. god. Za samo šest mjeseci džamija je bila u potpunosti sagrađena, da bi već u septembru iste godine bila otvorena i predata u vlasništvo Islamske zajednice.

2.13. Džamija u Donjim Križevićima

Džemat Križevići vremenom je postajao sve veći pa se ukazala potreba za izgradnjom još jedne džamije, ovog puta u D. Križevićima. Godine 1988. počelo se sa izgradnjom džamije koja do rata nije bila potpuno završena, jer joj je nedostajala munara, ali je bila u funkciji. U toku rata je dosta oštećena i trenutno je u izgradnji, ali u funkciji. Pored džamije nalazi se i spomen-obilježje poginulima.

2.14. Džamija u Kraljevićima

Prva džamija u ovom džematu je sagrađena tek 1985. godine, a do tada je ovaj džemat bio vezan za džamiju u Sapni, a prije nje za džamiju u Vitinici. Sva tri zaseoka imaju svoje mektebe koji su prvi put sagrađeni u Kraljevićima i Svrakama oko 1900. godine, a u Kobilićima oko 1931. godine. Džemat Kraljevići ima: džamiju koja je u funkciji, tri mekteba, tekiju i dva imamska stana. Uz džamiju ima i gasulhana.²¹ Spomen obilježje za poginule u proteklom ratu udaljen je dvadesetak metara od džamijskog harema.

2.15. Džamija u Gornjoj Kamenici

Prva džamija džemata G. Kamenica sagrađena je 1879. god. od kamena i drveta, dimenzija 8 x 9 m. Zbog dotrajalosti je porušena 1977. god. a na njezinim temeljima sagrađena je nova džamija dimenzija 10 x 16 m. Izgradnja je trajala godinu dana, a svečano otvaranje je bilo 1978. god. Petog juna 1992. godine ova džamija je zapaljena, a potom minirana i potpuno srušena od strane srpskog agresora 1993. godine, kad su Bošnjaci protjerani sa ovih prostora. Nakon povratka Bošnjaka u Kamenicu 2002. godine počela je izgradnja nove džamije na temeljima stare i istih dimenzija 10 x 16 m. Svečano je otvorena 6. septembra 2003. god. Pored džamije se

²¹ www.dzemat-zvornik.org

nalazi i novosagrađena gasulhana, a u blizini je i staro i novo mezarje kao i spomen ploča nekim šehidima ovog džemata. U G. Kamenici danas se obilježava 6. septembar, Dan džamije G. Kamenica.

2.16. Džamija u Diviču

O staroj džamiji u Diviču nema tačnih podataka, ali se pretpostavlja da je ova džamija sagrađena u 16. vijeku, što zaključujemo na osnovu naseljenosti mjesta i na osnovu mezaristana koji potječe iz prvog doba turske vladavine. Stara džamija je bila sagrađena od kamena, ćerpiča i drveta i imala je drvenu munaru. Hadži Hasan Bojić do temelja je oborio staru i o svom trošku 1935. godine sagradio novu džamiju na istoj lokaciji veličine 14,5 x 10,5 m i zidanu munaru od 30 m visine. Otvorenje ove džamije bilo je 1936. godine. S desne strane od ulaza u džamiju nalazila su se 2 mezara: hadži Hasana Bojića i Sabit ef. Aganovića. Početkom rata 1992. godine džamija je srušena, a 1996. god. vakufsko zemljište je oduzeto od strane općine Zvornik i dodijeljeno Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Na mjestu džamije i na dva mezara bespravno je podignuta Srpska pravoslavna crkva. Dugo je trajala pravna borba oko izmještanja crkve i vraćanja zemljišta IZ. Pravoslavna crkva je prošle godine izmještena i trenutno se na mjestu nekadašnje džamije gradi nova džamija. Radovi su u toku. Pored džamije je i spomen-ploča sa imenima svih poginulih Divičana od 1992. do 1995. godine.

2.17. Džamija u Vitinici

Džamija u Vitinici, po pričama najstarijih džematlija, datira od 1700. god. Tadašnja džamija svoju prvu konstrukciju i renoviranje doživjela je u periodu između 1850. i 1900. god. Kao takva, odolijevala je zubu vremena sve do 1970. god. Munara je bila od drveta izvedena iz krova džamije. Ovakva džamija bila je sve do 1970. kada je zbog starosti prenesena na lokaciju današnje. Nova džamija je napravljena i svečano otvorena 1971. godine i na njoj nije bilo izmjena sve do 1992., kada ju je agresor stalnim granatiranjem počeo razarati, a potpuno je uspio srušiti sa munarom juna 1993. Obnova porušene džamije počela je 25. 06. 1997., a završena je za nepuna četiri mjeseca, 12. 10. 1997., kada je obavljeno i njeno svečano otvaranje. U dvorištu džamije urađeni su: gasulhana i abdesthana, a džamijski harem ograđen je betonskom ogradom. 2003. godine džamija je proširena za oko 60 kvadratnih metara, gdje je urađena veranda i itikaf-soba, a mahfila je proširena. Iste godine u džamiji je ugrađena i klimatizacija.²² Spomen-obilježje poginulima nalazi se u centru naselja, a ne u haremu džamije, i radila ga je MZ Vitinica.²³

2.18. Džamija u Sultanovićima

Džamija u Sultanovićima prvi put je napravljena 1977. godine. Džematlije su prvobitno namjeravale napraviti mesdžid, tako su i napravili objekat bez munare. Međutim, samo noć prije svečanog otvaranja, ne zna se iz kojih razloga, odlučili su iz krova izvesti drvenu munaru i tako umjesto mesdžida sutradan je otvorena džamija. Ova džamija je porušena u ratu, a 2003. godine je otvore-

²² www.dzemat-vitinica.com

²³ Iz intervjua sa Nurijom ef. Čikarićem, 17.12. 2009.god

na. Nije bilo svečanog otvorenja. Sada nova džamija ima zidanu munaru.²⁴

2.19. Džamija u Snagovu I

Prije rata u Snagovu I je postojala džamija u izgradnji koja je tokom rata porušena, a poslije rata je obnovljena. Svečano je otvorena 2007. godine. Ispred džamije je spomen-obilježje stradalima u proteklom ratu. U Snagovu II prije rata je postojao mesdžid koji je bio u funkciji. Tokom rata je porušen, a trenutno je u izgradnji.²⁵

2.20. Džamija u Skočiću

Prije rata džamija u Skočiću je bila u funkciji, ali je za vrijeme rata porušena. Još uvijek nije obnovljena, a u toku su pripreme za njezinu izgradnju.

2.21. Džamija u Ravnama – Kamenica

U Ravnama se prva džamija počela praviti 1989. god., kada se ovaj džemat odvojio od džemata Glodi. Nije u potpunosti bila završena kada je počeo rat, ali je imala munaru i bila je u funkciji. Njezino svečano otvorenje planirano za 1992. godinu prekinuo je rat. Kao i ostale džamije porušena je u ratu, a nakon rata je obnovljena. Ispred džamije u Ravnama ima spomen-obilježje sa imenima stradalih i šehidska česma.

2.22. Džamija u Redžićima

Prvi put je sagrađena 1895. god. Građena je od ćerpića i imala je četverovodni krov. Na njezinom mjestu je 1964. god. sagrađena nova džamija koja je u toku agresije porušena. Sada se na mjestu porušene džamije gradi nova potkupalna džamija.

2.23. Džamija u Novom Selu

Pred početak rata u Novom Selu počela se graditi džamija. Džamija nije bila potpuno završena, ali je bila u funkciji. Tokom rata je oštećena. Trenutno je u izgradnji.

2.24. Džamija u Kozluku

Opisujući Kozluk, Evlija Čelebija kaže da je to kasaba u Zvorničkom sandžaku i da ima džamiju, dva svratišta i nekoliko dućana. Tu i danas postoji samo jedna džamija, a to je svakako ona što spominje Evlija, a još ranije, odnosno 1657. god. Kikle kaže da je to Mehmed Čelebina džamija. U prošlosti je više puta popravljana. Zna se da je popravljana 1862. god. nakon dolaska muhadžira sa Sokola iz Srbije, a na njenim vratima je kronogram o obnovi u 1903. godini, koji glasi: "Ovu džamiju obnovio je iz svojih sredstava hadži Salih Suljkić, a munaru je gradio Redžep Čajić iz Odžaka godine '23. (1903). Godine 1967, je srušena stara, a na njenom mjestu je otvorena nova 1978. god²⁶.

Ta džamija je 1992. srušena, a mezaristan u njenom haremu je uništen i poravnat, te je na njemu bila buvlja pijaca. Trenutno se radi na vraćanju zemljišta mezaristana u prvobitnu funkciju. Obnova porušene džamije krenula je 2003. godine kada se u Kozluk vratio prijeratni imam. Nova džamija je puno veća od stare koja je imala četverovodni krov. Džamija sada ima potkupalni krov, tri

²⁴ Isto.

²⁵ isto

²⁶ H. Suljkić, *Sabrani tekstovi II*, str.189.

male kupole i dvije munare. U toku su završni radovi, a njezino svečano otvorenje planirano je u ovoj godini.²⁷

2.25. Džamija u Glodima

Ne zna se tačna godina kada je prva džamija sagrađena u Glodima, ali se pretpostavlja da datira još iz osmanskog perioda. Poznato je da je na mjestu današnje džamije 1931. godine počela gradnja nove džamije koja je otvorena 1933. god. Tokom narednih godina ona je prema potrebi renovirana i kao takva trajala je sve do posljednjeg rata kada je oštećena. Munara je miniranjem prepolovljena, tako da je sada prvi dio munare samo ojačan i iznova nadgrađen drugi dio koji je porušen. Džamija je otvorena 2002. godine. Spomen-obilježje nije odmah pored džamije, nego je napravljeno pored poznatog izvora "Grab" gdje se nalazi šehidska česma.

2.26. Džamija u Glumini

Godine 1946. je sagrađen prvi mekteb u Glumini. On je 1981.god. srušen s namjerom da se na njegovom mjestu sagrađi džamija za koju je urađena i projektna dokumentacija. Međutim, zbog manjka sredstava izgrađen je mesdžid čiji je enterijer bio džamijski. Tako je 1982. otvoren mesdžid, ili džamija bez munare. Deset godina kasnije srušen je u ratu, a 2000. godine počela je njegova obnova. Na mjestu nekadašnjeg mesdžida danas je džamija koja je 2002. god. završena, ali još nije bilo svečanog otvorenja. Ispred džamije ima šehidska česma, ali bez ploče sa imenima svih poginulih iz Glumine, već samo zajednički natpis kao spomen na sve poginule.

2.27. Džamija u Grbavcima

Grbavci prije rata nisu imali džamiju, nego samo mesdžid koji je prvi put sagrađen 1971. godine. Enterijer mesdžida je bio džamijski, ali mu je falila munara da bi imao status džamije. Sada je na mjestu mesdžida džamija čija obnova je počela 2000. god., a prošle godine je svečano otvorena. Ispred džamije ima spomen-obilježje, a u narednom periodu planirana je i izgradnja česme pored njega.

2.28. Džamija u Hasićima

S obzirom da je džemat Hasići mlad džemat, prvi put u njemu je sagrađena džamija 1990. god. koja je porušena tokom rata. Nova džamija otvorena je ovog ljeta na istom mjestu.

2.29. Džamija u Jošanici

Džamija u Jošanici prvi put je sagrađena 1973. god. Prije izgradnje džamije u Jošanici je bio samo mekteb. U ratu je džamija porušena, a sada je na njezinom mjestu napravljena nova. Džamija je u funkciji, ali još nije bilo svečanog otvaranja.

2.30. Džamija u Godušu

Goduš je do 1970. god, kada je počela gradnja džamije, imao samo jedan mesdžid. Tako je prva džamija napravljena i svečano otvorena 1971. Tokom rata džamija je često granatirana sa majevičkih brda, pa je pretrpjela velika oštećenja, dok je munara bila potpuno uništena.

²⁷ Intervju sa imamom džamije u Kozluku Ahmedom ef. Purkovićem, 19. 12. 2009. god

Obnova džamije počela je 1998. god, a 2000. god. urađena je nova munara kada je džamija i svečano otvorena. U Godušu na udaljenosti 50 m od džamije postoji novo šehidsko mezarje, koje je lijepo ograđeno i izdvojeno od ostatka mezarja. U njemu su ukopani šehidi iz Goduša koji su poginuli u periodu od 1992. do 1995. godine. Spomen-obilježje šehidima nalazi se ispred škole i radila ga je MZ Goduš. U selu Rožanj, koje pripada jednim svojim dijelom džematu Goduš, a koje je smješteno visoko na obroncima Majevice, nalazi se jedno staro mezarje za koje se pretpostavlja da potiče iz osmanskog perioda. U mezarju se nalazi nekoliko nišana visokih preko dva metra, slični onim u selu Mahmutovićima. Zanimljivo je da je taj lokalitet na kojem već 150 godina živi srpsko stanovništvo, u gruntovnim knjigama navedeno pod nazivom Tekija, kako se i danas zove. Džematlije iz Goduša zajedno sa imamom džemata povremeno običu ovo mezarje, počiste ga i usprave polegale nišane.²⁸

2.31. Džamija u Kovačevićima

Prema pričanjima najstarijih mještana, prvi mekteb u Kovačevićima je sagrađen 1930. godine. Zapaljen je u II svjetskom ratu i obnovljen 1946-47. god. Kao takav ostao je sve do 1985. god. kada su ga zbog dotrajalosti srušili i na njegovom mjestu sagradili džamiju. Munara i džamija su završene 1987. godine i od tada je džamija bila u funkciji, a svečanog otvaranja nije bilo s obzirom da je bilo planirano u 1992. godini. Kovačevići su bili na prvoj borbenoj liniji. Džamija, kao i druge kuće u selu, često je granatirana sve dok nije porušena. Obnova porušene džamije počela je 1997. god. a svečano je prvi put otvorena 1998. god. Ispred džamije gradi se šehidska česma čiji završni radovi su planirani za ovu godinu.

IV. ZAKLJUČAK

Zvornik i njegova okolina imaju dugu i zanimljivu prošlost kako prije, tako i poslije dolaska Osmanlija na ove prostore. Zbog svog geografskog položaja često je bio važno vojno-ekonomsko područje mnogih vladara koji su se izmjenjivali na tim prostorima. Sa dolaskom Osmanlija Zvornik postaje grad orijentalnog tipa, i u njemu i okolini počinju se graditi prve džamije, tekije-zavije, turbeta i javljaju se prva muslimanska groblja. Tragovi tih prvih građevina, ili prve generacije džamija uglavnom su uništeni u čestim ratovima i vremenskim nepogodama. Najstarija džamija iz tog perioda bila je ona na Kušlatu koja je odolijevala zubu vremena sve do 1992. god. kada je porušena. Druga generacija džamija i mekteba za koju postoje informacije, građena je na ovim prostorima početkom dvadestog vijeka i bile su to vrlo male i jednostavne džamije, ćerpićare, sa drvenim munarama. Neke od njih zapaljene su tokom II svjetskog rata, a neke porušene zbog dotrajalosti. Može se zapaziti da je treći val gradnje, ili treća generacija džamija građena sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća, a zbog povećavanja broja stanovništva i širenja džemata. Nažalost, sve džamije treće generacije doživjele su sudbinu rušenja ili velikog oštećenja. Nakon povratka izbjeglih na svoja

²⁸ Intervju sa imamom Goduša Mehom ef. Hasanovićem

prijeratna ognjišta počela je i obnova porušenih džamija, odnosno gradnja, možemo je nazvati, četvrte generacije novih džamija.

Cilj našeg istraživanja bio je utvrditi stanje i broj džamija na području MIZ Zvornik prije rata te saznati koliko je od tog broja porušeno i obnovljeno. Pored toga, cilj nam je bio i navesti kraći historijat džamije gdje je to bilo moguće. MIZ Zvornik prije rata je brojao 36 džemata i na tom području imao 33 džamije i dva mesdžida koja su imala funkciju džamija. Svih 35 džamija u ratu je porušeno ili oštećeno, kao i mesdžidi, mektebi i turbeta. Danas je 20 džamija obnovljeno i svečano otvoreno, a na mjestu prijeratnih mesdžida u Glumini i Grbavcima sada su džamije. Jedanaest džamija je u izgradnji (Divič, D. Križevići, Rijeka, Karakaj, Jošanica, Redžići i Novo selo), a neke od njih već su u funkciji, mada nisu svečano otvorene (Drinjača, Glumina, Kozluk, Kula Grad). Samo tri prijeratne džamije nisu obnovljene: Skočić, Zamlaz i Kušlat. Za sve tri džamije urađena je projektna dokumentacija i u skorije vrijeme treba početi i njihovo renoviranje (Divič, Redžići, Kula-Grad i Zvornik). Skoro sve novo-sagrađene džamije imaju spomen-obilježja sa šehidskom česmom ispred džamije ili u njezinoj blizini. S obzirom da jedan dio MIZ Zvornik pripada manjem BiH entitetu, a drugi dio Federaciji BiH, činjenica je da su sva spomen-obilježja i šehidske česme u džematima koji gravitiraju na području manjeg BiH entiteta napravljena ispred džamija i njihovi inicijatori bili su džematski odbori, a rađena su sredstvima IZ (Drinjača, Ravne, Divič, Snagovo...), za razliku od džemata koji gravitiraju na području Federacije BiH, gdje su šehidske česme i spomen-obilježja građena ispred škola (Goduš) ili MZ (Sapna, Kraljevići, Vitinica).

Na kraju, može se zaključiti da na području MIZ Zvornik postoji organiziran vjerski život, i da je tradicija izgradnje vjerskih objekata aktualna, bez obzira na otežan povratak ljudi u prijeratna prebivališta. Činjenica da su i u mjestima gdje povratak nije na zadovoljavajućem nivou ponovo sagrađene i obnovljene porušene džamije, govori o potrebi i tradiciji muslimana ovih krajeva da grade, čuvaju i njeguju materijalne spomenike islamske kulture, prisutne već šest stoljeća na ovim prostorima.

IV LITERATURA

1. Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo-Publishing, 1996.
2. H. Kreševljaković, *Izabrana djela I*, Veselin Masleša, sarvevo, 1991. str. 190.
3. H Suljkić, *Sabrani tekstovi, knjiga II Islamska baština u BiH i njejoj okolini*, Bosanska medijska grupa, suizdavač: Medžlis IZ Zvornik, 2007. str. 75.
4. Mehmed Hudović, *Zvornik - slike i bilješke iz prošlosti*, Udruženje građana Opštine Zvornik, Sarajevo, 2000., str.201.
5. M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovin*, IP „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1977. str. 138.
6. www.dzemat-zvornik.org
7. www.dzemat-vitinica.com
8. www.dzemat-selimovici.com

Summary

الموجز

THE MOSQUES ON THE TERRITORY OF THE MAJLIS OF THE ISLAMIC COMMUNITY OF ZVORNIK PRIOR TO THE AGGRESSION ON BOSNIA AND HERZEGOVINA AND TODAY

المساجد في منطقة مجلس المشيخة الإسلامية في زفورنيك قبل العدوان على البوسنة والهرسك واليوم

Medina Mehmedović - Mulalić

مدينة محميدوفيتش - مولاليتش

The territory of Zvornik has been inhabited from the earlier times, which is evidenced by various remnants of material culture. The natural and climatic conditions offered numerous advantages for the life of people in this region: open fertile plains on one side and on the other the mountains filled with forests, ore and wildlife, and the third side is the Drina River which abounds in fish and is navigation-friendly. The Ottomans conquered Zvornik in 1460 and from 1463 Zvornik was the seat of the Zvornik Sanjak. Since that period the Muslims and the material traces of their culture have been present in this region: mosques, maktabas, masjids, taqiyas and turbets. This work studies the history of those buildings on the territory of the Majlis of the Islamic Community of Zvornik (here after referred to as MIZ Zvornik) and their fate before and after the war. This work can be of use to those who are interested in what the religious life of the returnees is like on the territory of the smaller Bosnian and Herzegovinian entity following the war.

سكن الإنسان منطقة زفورنيك منذ أقدم العصور. وتشهد على ذلك البقايا المختلفة للثقافة المادية. وقد قدمت الظروف الطبيعية والمناخية الكثير من التسهيلات لكي يعيش الإنسان في هذه المنطقة: السهول الخصبة الممتدة من جهة. والجبال الغنية بالغابات والخصائص والحيوانات البرية من جهة ثانية. ومن الجهة الثالثة نهر درينا بمياهه القوية الصافية. الغني بالأسمك والمناسب للملاحة. فتح العثمانيون زفورنيك سنة ١٤٦٠. وفي عام ١٤٦٣ أصبحت المدينة مقرا رسميا لسنجق زفورنيك. ومنذ ذلك الوقت والمسلمون موجودون في هذه المنطقة ومعهم آثار ثقافتهم المادية: المساجد والكتاتيب والتكايا والأضرحة. ويبحث هذا العمل تاريخ هذه المنشآت في منطقة مجلس المشيخة الإسلامية في زفورنيك. ومصيرها قبل الحرب وبعدها. يمكن لهذا البحث أن يكون مفيدا للمهتمين بعودة المهاجرين بعد الحرب إلى هذا الجزء من البوسنة والهرسك. وحياتهم الدينية هناك.

الكلمات الرئيسية: مجلس المشيخة الإسلامية في زفورنيك. المساجد. المعالم التذكارية. صنوبر الشهداء.

Key words: MIZ Zvornik, mosque, memorial, martyr fountain